

A136

Charadrius dubius

Scopoli, 1786

Sieweczka rzeczna

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: siewkowi-
te, podrodzina: sieweczki

Status występowania w Polsce

Nieliczny gatunek lęgowy, nielicznie przelotny w całym kraju.

Opis gatunku

Niewielki ptak siewkowy, nieznacznie większy od wróbla, z krótkim dziobem i dość długimi, cienkimi nogami. Wymiary: długość ciała 15–18 cm, rozpiętość skrzydeł 34–38 cm, masa ciała 26–53 g (na lęgowisku z reguły 35–45 g). Wierzch ciała brunatnopsiaskowy, spód biały, głowa i pierś z charakterystycznymi czarno-białymi, kontrastowymi plamami. Wierzch głowy brunatnopsiaskowy, koloru grzbietu. Boki głowy i ciemię czarne, oddzielone cienką białą kreską od psiałowego wierzchu głowy, otaczają białą plamę na czole. Gardło i boki szyi białe, podkreślone czarną przepaską przebiegającą w poprzek górnej części piersi. W locie skrzydła z wierzchu jednolicie brązowopsiaskowe, ze śladową, słabo zauważalną jasną kreską wzdłuż ich środka. Środek kupra i ogon psiałowe, z białymi bokami. Oko duże, czarne, otoczone nabrzmiętą cytrynowożółtą obwódką. Dziób czarny, z żółtą lub cielistą nasadą zuchwy. Nogi jasnocieliste. Samica ma domieszkę brązowych piór w czarnej plamie na boku głowy, ale jej obrączka powiekowa jest z reguły równie dobrze rozwinięta jak u samca. Ptaki młode mają boki głowy brązowopsiaskowe (a nie czarne), a za okiem niewyraźną płową brewkę, łączącą się z białawym czołem. Również przepaska na piersi jest brązowopsiaskowa. Piśkłęta puchowe są białe od spodu i rudawe, z czarnym deseniem, z wierzchu.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Możliwa do pomylenia z sieweczką obrożną *Charadrius hiaticula* (A137), która jest jednak zauważalnie większa, a jej sylwetka charakteryzuje się wyraźnie pełniejszym tułowiem i proporcjonalnie krótszymi nogami. Sieweczka obrożna ma również kontrastowy pomarańczowo-czarny dziób, grubszy od dzioba sieweczki rzecznej, a jej obrączka powiekowa jest wyraźnie węższa lub brak jej w ogóle. Czarna przepaska na piersi i czarne plamy na głowie są u sieweczki obrożnej wyraźnie szersze niż u rzecznej, brak jej też białego obramowania tylnej krawędzi czarnej maski na ciemieniu. W locie sieweczka obrożna jest łatwa do odróżnienia po szerokiej białej przędze biegnącej wzdłuż środka

skrzydła. Głos tego gatunku – niezbyt głośny dwusylabowy świst – jest wybitnie odmienny od zazwyczaj jednosylabowego, dźwięcznego głosu wabiącego sieweczki rzecznej.

Biologia**Tryb życia**

Gatunek aktywny zarówno w ciągu dnia, jak i w nocy. Często gnieździ się w luźnych skupieniach po kilka par. W okresie pozalęgowym niezbyt towarzyska, z reguły spotykana pojedynczo lub w niewielkich stadkach liczących kilka, kilkanaście ptaków.

Lęgi

Gatunek terytorialny, choć płaty dogodnego siedliska nie- rzadko zasiedlane są przez kilka par gniazdujących w luźnych skupieniach. Gniazda poszczególnych par mogą być oddalone od siebie o kilkanaście–kilkadziesiąt metrów. Ptaki często jednak żerują z dala od gniazda i terytorium, na żerowiskach dzielonych z innymi przedstawicielami gatunku. Często gnieździ się w koloniach rybitw rzecznych i rybitw białoczelnych.

Większość ptaków po raz pierwszy przystępuje do lęgów w rok po wykluciu, niektóre po dwóch latach. Lęgowiska są zasiedlane od początków kwietnia, lecz nowo powstałe stanowiska lęgowe (np. świeżo odsłonięte piaszczyste ławice i wyspy w korycie rzeki) mogą być zasiedlane także w maju i czerwcu. Gniazdo stanowi płytki dołek wygrzebany w piasku. Zniesienia składane są od ostatnich dni kwietnia do początków lipca, głównie jednak począwszy od drugiej dekady maja i w czerwcu. W zniesieniu z reguły 4, rzadziej 3 lub 2 (kilkanaście procent zniesień), wyjątkowo 5 jaj. W przypadku utraty lęgu samica może składać do 3 zniesień zastępczych. Duża część samic może przystępować do drugiego lęgu, składając jaja po wykluciu piskląt z pierwszego lęgu. Oboje rodzice wysiadują jaja przez 22–28, zazwyczaj 24–25 dni. Pisklęta opuszczają gniazdo w kilka-kilkanaście godzin po wykluciu i początkowo są wodzone przez oba ptaki dorosłe. Samodzielnie zdobywają pokarm, lecz rodzice ogrzewają je regularnie przez pierwszych kilka dni życia. Samica może porzucać lęg w kilka-kilkanaście dni po wykluciu, przystępując do kolejnego lęgu, lub – pod koniec sezonu lęgowego – udając się na wędrówkę. Pisklęta wodzone są wtedy tylko przez samca. Uzyskują lotność po 24–29 dniach. Ptaki dorosłe opuszczają swoje lęgowiska, począwszy od końca czerwca, głównie w lipcu.

Brak dobrych oszacowań rocznej przeżywalności ptaków dorosłych. Dostępne dane sugerują, że powinna ona oscylować na poziomie 60–70%. Udatność lęgów zróżnicowana w zależności od miejsca i sezonu, zazwyczaj z ponad połowy lęgów wykluwają się pisklęta. Proporcja ta może być daleko niższa w miejscach prowadzenia intensywnych prac gospodarczych (zwirownie), licznego występowania drapieżników lub narażonych na nieprzewidywalne wahania poziomu wody (sztuczne zbiorniki wodne). Z reguły mniej niż połowa (niekiedy jedynie 1/4) wykłutych piskląt dożywa do okresu lotności.

Z uwagi na częste gniazdowanie gatunku w siedliskach przejściowych i zanikających w rok lub kilka lat po ich powstaniu, dynamika lokalnych populacji gniazdujących poza dolinami dużych rzek jest z reguły duża; z powodu zmian siedliskowych wiele stanowisk lęgowych jest porzucanych po roku lub kilku latach użytkowania. Sieweczki rzeczne stosunkowo łatwo zmieniają miejsce gniazdowania w kolejnych sezonach, zasiedlając dogodnie siedliska odległe o kilka kilometrów od miejsca ubiegłorocznych lęgów. Występowanie gatunku musi być więc analizowane w kontekście metapopulacji zasiedlających obszary o powierzchni rzędu kilkuset kilometrów kwadratowych.

Wędrówki

Przelot w kierunku zimowisk rozpoczyna się już pod koniec czerwca, przy największym nasileniu przypadającym na okres od połowy lipca do połowy sierpnia. Ostatnie ptaki widywane są w październiku. Sieweczki rzeczne wędrują przez Europę szerokim frontem, zazwy-

czaj w kierunku południowo-zachodnim i południowym. Ptaki przelatujące przez Polskę kierują się prawdopodobnie bardziej na południe niż na południowy zachód. Natomiast sieweczki rzeczne z populacji gniazdującej w Skandynawii wędrują w kierunku południowo-wschodnim, w kierunku Morza Czarnego. Przelot wiosenny w Polsce jest bardzo słabo zauważalny, odbywa się w końcu marca i pierwszej połowie kwietnia. Przelotne ptaki zatrzymują się na odsłoniętych mulistych brzegach rzek i jezior, piaszczystych ławicach w korytach większych rzek, spuszczonej stawach, odstojnikach ścieków i polach irygacyjnych. Większe koncentracje spotykane są na odsłoniętych dnach zbiorników zaporowych.

Zimowanie

Dane na temat miejsc zimowania europejskich sieweczek rzecznych są bardzo skąpe i fragmentaryczne. Wiadomo, że część ptaków zimuje w Afryce na południe od Sahary. Zimowiska sieweczek lęgowych w Polsce pozostają nieznanne. Nie jest też jasne, gdzie zimują ptaki skandynawskie wędrujące jesienią (również przez Polskę) w kierunku południowo-wschodnim. Np. ptak zaobrazkowany w Finlandii został stwierdzony zimą w Gruzji.

Pokarm

Gatunek odżywia się przede wszystkim owadami, zarówno dorosłymi, jak i larwami, zbieranymi z powierzchni gruntu lub znajduwanymi w górnej warstwie mulistego podłoża, nierzadko również w płytkiej wodzie. W skład regularnie spożywanego pokarmu wchodzi również pajęki oraz drobne gatunki skorupiaków słodkowodnych i mięczaków, niekiedy skąposzczety. Żerując, wypatruje drobnych bezkręgowców w trakcie kilku-kilkunasto sekundowych postojów, przeplatanych przebieganiem w inne miejsce lub podejmowaniem zdobyczy.

Występowanie

Siedlisko

Zamieszkuje rozległe, otwarte tereny, z reguły piaszczyste lub pokryte skąpą roślinnością, położone w pobliżu płytkiej wody. Naturalnym siedliskiem są nieregulowane koryta dużych i średnich rzek niżowych, gdzie zasiedla piaszczyste odsypiska i wyspy w nurcie. W dolinach rzecznych gnieździ się też na murawach kserotermicznych i wydmach na tarasie zalewowym, jeśli w pobliżu może znaleźć dogodnie żerowiska (piaszczyste wyspy i płycizny) w korycie rzeki. Gniazduje też na obrzeżach jezior, tam, gdzie istnieją jeszcze rozległe powierzchnie odsłoniętego brzegu, szczególnie w latach o niższym poziomie wody. Większość populacji gnieździ się w siedliskach antropogenicznych o zbliżonym charakterze, przede wszystkim w zwirowniach. Poza tym często gnieździ się na spuszczonej stawach i odsłoniętych fragmentach dna zbiorników zaporowych. Lęgowe pary spotykane są też w kamienioło-

mach, kopalniach odkrywkowych, polach irygacyjnych, odstojnikach ścieków, poboczach zwirowych dróg, podtopionych polach. Potrafi gniazdować nawet na rozległych placach pokrytych betonem, zwirowych lub asfaltowych parkingach, stadionach lub kompleksach kortów, jeśli w pobliżu znajduje się płytka woda (nawet jeśli jest to duża i stosunkowo trwała kałuża). W odróżnieniu od siewczki obrożnej wymaga, by znacząca część podłoża była wolna od roślinności, co sprawia, że jedynie wyjątkowo gniazduje na murawach pastwisk. Unika również plaż nadmorskich, a pojedyncze pary gniazdują nad Bałtykiem jedynie na mierzejach jezior nadmorskich lub w ujściach rzek, gdzie mają dostęp do stodkłej wody.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1130 Ujścia rzek (estuaria)
- 2110 Inicjalne stadia nadmorskich wydm białych
- 2120 Nadmorskie wydmy białe
- 2330 Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi
- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek
- 6120 Ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (*Koelerion glaucae*)
- 6210 Murawy kserotermiczne (*Festuco-Brometea* i ciepłolubne murawy z *Asplenion septentrionalis-Festucion pallentis*)

Rozmieszczenie geograficzne

Areał lęgowy podgatunku *Ch. d. curonicus* obejmuje większość Europy (z wyjątkiem obszarów górskich, Irlandii i Islandii), północno-zachodnią Afrykę oraz dużą część Azji, położoną poza zasięgiem klimatu arktycznego, strefą pustyni i wysokich gór. Na południowy wschód sięga aż po Japonię. Zimowiska rozciągają się pasem przebiegającym w poprzek Afryki pomiędzy południowym skrajem Sahary a równikiem, na Półwyspie Arabskim, we wschodnich Chinach i Indonezji. Siewczki rzeczne zimują też nielicznie na południowych obrzeżach basenu Morza Śródziemnego. Dwa inne podgatunki występują w Indiach, w południowo-wschodniej Azji, na Filipinach i Nowej Gwinei.

Rozmieszczenie w Polsce

Siewczka rzeczna gnieździ się w rozproszeniu na terenie całego kraju, liczniej występując w dolinach większych rzek. W pasie obejmującym środkową i południową część Polski jest liczniejsza niż na Pomorzu i Mazurach.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)
 Status zagrożenia w Europie: (S) gatunek niezagrożony,

którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni
 BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2

Konwencja Berneńska: załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II

Porozumienie AEWA

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Część ptaków gniazdujących w dolinach dużych rzek występuje na terenach objętych ochroną obszarową. Większość krajowej populacji gnieździ się jednak poza obszarami chronionymi jako rezerwaty, parki narodowe i parki krajobrazowe.

Rozwój i stan populacji

Europejska populacja lęgowa siewczki rzecznej szacowana jest na 110 000–610 000 p. Bardzo nieprecyzyjny szacunek dla Rosji wynosi 50 000–500 000 p. Z kolei najliczniej gatunek ten występuje na Ukrainie i Białorusi (6000–12 000 oraz 85 000–12 000 p.), w Turcji i Portugalii (do 10 000 p.), w Niemczech i Francji (do 7000 p.) oraz w Finlandii i Rumunii (do 6000 p.). W większości wymienionych państw nie zauważono znacznych wahań liczebności na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci, poza Rosją i Ukrainą, gdzie wydaje się, iż liczebność nieco wzrosła, oraz Finlandią i Niemcami, gdzie zauważono spadek liczebności. Liczebność siewczek rzecznych zimujących w zachodniej Afryce na południe od Sahary (na wschód do Czadu i na południe do rzeki Kongo) oszacowano na 180 000–290 000 os.

Brak jest informacji o zmianach liczebności krajowej populacji na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Najprawdopodobniej jednak w trakcie ostatniego stulecia, w miarę postępującej regulacji rzek i rozwoju infrastruktury, proporcje ptaków gniazdujących wzdłuż koryt rzecznych i w rozmaitych siedliskach antropogenicznych (zwirownie, stawy) ulegały kierunkowym zmianom na korzyść tej drugiej grupy. Polska populacja lęgowa szacowana jest obecnie na 3000–4000 p. Najliczniej siewczka rzeczna gniazduje w następujących ostojach ptaków: w Dolinie Dolnego Bugu (128–145 p. w latach 1984–1987), w Dolinie Dolnej Narwi (38–45 p. 1993), w Dolinie Środkowej Wisły (290 p. w 1998–1999), w Dolinie Dolnej Wisły (ok. 60 p. w 1998), w Dolinie Pilicy (powyżej 80 p. w latach 1987–1996), w Dolinie Nidy (33–36 p. w latach 1996–1997), w Dolinie Górnej Wisły, Dolinie Górnej Soły i Dolinie Górnej Skawy (razem ok. 90 p. w latach 1996–2001), nad Zbiornikiem Wonieść (9–30 p. w latach 1987–1995) oraz nad Zalewem Szczecińskim (20–35 p. w latach 1995–1997). Stosunkowo dużą koncentrację lęgowych siewczek rzecznych stwierdzono w kopalni odkrywkowej pod Koninem (54 p. w 1997).

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk łęgowych w wyniku zmian reżimu hydrologicznego rzek;
- utrata siedlisk łęgowych w wyniku deniwelacji powierzchni dolin rzecznych (zasypywania starorzeczy i zagłębien terenu okresowo wypełnianych wodą);
- utrata siedlisk łęgowych w wyniku zalesiania i zagospodarowywania wydym, piaszczyk i podobnego rodzaju nieużytków porośniętych skąpą roślinnością zielną, w dolinach rzecznych, w sąsiedztwie jezior i przy ujściach rzek;
- wysokie straty w łęgach zakładanych w siedliskach antropogenicznych, powodowane przez prace podejmowane w trakcie sezonu łęgowego (napełnianie stawów i zbiorników zaporowych, zmiany miejsca eksploatacji kruszywa w obrębie czynnych żwirowni);
- w okresach wędrówek: zmniejszanie powierzchni naturalnych terenów zalewowych w dolinach rzek niżowych, regularnie podtapianych w okresie wiosennym;
- w okresach wędrówek: kurczenie się powierzchni mulistych i piaszczystych ławic w nurcie i odsypisk przybrzeżnych, odstawianych latem i jesienią w korytach rzek, wynikające z regulacji i pogłębienia koryt;
- w okresach wędrówek: kurczenie się dostępnej dla ptaków powierzchni mulistego dna stawów rybnych, spuszcanych i napełnianych bez uwzględnienia okresów wędrówki;
- w okresach wędrówek: zanik otwartych, płytkowodnych nadmorskich obszarów, zlokalizowanych przede wszystkim przy ujściach rzek, gdzie z roku na rok podczas wędrówki jesiennej gromadzą się w dużych ilościach ptaki siewkowe;
- w okresach wędrówek: płoszenie przez ludzi (spacerowiczów) i psy stad zatrzymujących się ptaków, zarówno na wybrzeżu, jak i na śródlądziu.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 19).

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy wiosenne;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych (w tym dostosowanie terminów spuszczenia wody

i napełniania nią stawów hodowlanych do terminów wędrówki ptaków – w celu utrzymania jesieni i wiosną jak największej powierzchni mulistego dna zbiorników – miejsca żerowania ptaków podczas wędrówek);

- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania przyjaznej dla ptaków eksploatacji żwiru;
- zachowywać płytkowodne obszary, zwłaszcza nadmorskie, zlokalizowane przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej) oraz na śródlądziu, w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki siewkowe;
- zapewnić spokój wędrującym ptakom na terenach największych koncentracji siewkowców, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu, ograniczając ich użytkowanie turystyczne i rekreacyjne w okresie czerwiec–październik.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- udatność łęgów;
- przeżywalność piskląt;
- przeżywalność ptaków dorosłych;
- frekwencję i skalę przemieszczeń pomiędzy różnymi stanowiskami łęgowymi dorosłych siewczek w kolejnych latach ich życia;
- proporcję samic przystępujących do drugiego lęgu po wykluciu się piskląt z pierwszego zniesienia.

Monitoring

- coroczne liczenie ptaków łęgowych na losowo wskazanych powierzchniach rzędu 100 km²;
- coroczne liczenia ptaków łęgowych w dolinach większych rzek. W obrębie zasiedlonych stanowisk liczebność łęgowych siewczek rzecznych można oszacować w oparciu o liczenia wykonane dwukrotnie w ciągu sezonu łęgowego – w 1. lub 2. dekadzie maja oraz w 1. połowie czerwca. Gatunek jest mało płochliwy i często jest trudny do wykrycia, wymagający starannej kontroli wszystkich fragmentów terenu. Oszacowanie udatności łęgów powinno się opierać na wyszukiwaniu gniazd i kontrolowaniu ich losów w odstępach kilkudniowych.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
 BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO.
 Zakład Ornitologii PAN.
 BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obsługiwania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.

- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- GATTER W. 1971. Aufenthalt und raumliche Bewegungen einer Flussregenpfeifer-population (*Charadrius dubius*). *Anz. Orn. Ges. Bayern*, 10: 100–106.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoatzin to Auks. Barcelona, 821 s.
- KAMKE H., WERNER A. 1983. Beobachtungen an einer Flussregenpfeiferpopulation im Mittelere Fuldataal. *Vogelkundlicher Jahresbericht für das Mittlere Fuldataal 1982/83*: 48–71.
- LIEDEL K. 1985. Mały zek *Charadrius dubius* Scop. W: Vksne J. A., Mihelson H. A. (red.) *Migracii ptits Vostochnoy Evropy i Severnoy Azii. Zhuravleobraznye–rzhankoobraznye*. Moskva, s. 51–59.
- OLSSON K. A. 1975. [Migration of Little Ringed Plover *Charadrius dubius* on the basis of ringing recoveries.]. *Anser*, 14: 217–224.
- REISER K. H., HEIN K. 1974. Zum Vorkommen und zur Brutbiologie des Flussregenpfeifers (*Charadrius dubius*) in Schleswig-Holstein. *Corax*, 5: 9–30.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wageningen, The Netherlands, 226 s.

Przemysław Chylarecki